

where it was clearly stated authority, status, functional load only President in 1996. So, for the rulers opened a huge potential not only for the development and establishment of their own personalized background authoritarian dictatorships in the public. Thus, the central problem in the study is the need for a comprehensive study of the role of the President of the Institute in the development of the strategic course of its development.

Also, the post-Soviet head of state do not perform the role of arbiter in political development, on the contrary-dominates all the institutions of the political system, largely legally draw up his will. Therefore, in this case, institute president in most post-Soviet countries formed in a hybrid model of democratic institutions for representative government and authoritarian center of policy making.

Results of the study were the following author position. First, in the system of policy-making in post-Soviet countries institute head of state is fundamental. Secondly, being outside the system of separation of powers it exercises direct intervention in the process of formation, giving him the resources policymaking. Thirdly, hierarchically higher position in the system of hierarchical Institute president and his means unconditional responsibility for the effectiveness of the produced strategic policy development.

Keywords: head of state, strategically course, state politicians, system of division of the authorities, system transformation.

УДК 323.23:327(477)

О. І. Шкробанець, аспірант

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВИБОРУ

Статтю присвячено дослідженню провідних трендів та особливостей трансформації української громадської думки з питання євроінтеграційного вибору України, зокрема протягом 2013–2014 рр., що позначились загостренням конфронтації між прихильниками європейського та євразійського векторів зовнішньої політики України. У результаті аналізу соціологічних опитувань та аналітико-статистичних матеріалів Київського міжнародного інституту соціології, Центру імені Олександра Разумкова, Інституту Горшеніна, Фонду «Демократичні ініціативи» імені Лька Кучеріва констатуємо, що протягом досліджуваного періоду відбувся стрімкий рух геополітичних прераференцій українців у бік євроінтеграційного вибору нашої

держави, що відповідно супроводжувалось різючим зниженням кількості громадян — прихильників входження України до Митного союзу і зближення з Росією. Однак незважаючи на підвищення кількості громадян із єврооптимістичними поглядами, загальний характер суспільних настроїв щодо європейського вибору України станом на серпень — вересень 2014 р. продовжує бути ентропійним, демографічно та територіально децентралізованим. Отже, проведене дослідження засвідчило відсутність адекватної та послідовної інформаційної політики держави, яка б врахувала регіонально-територіальну, демографічну та ментально-історичну специфіку нашої країни і консолідувала українських громадян навколо ідеї євроінтеграції як загальнонаціональної мети та дієвого засобу, що забезпечить проведення загальнонаціонального реформування та трансформації у бік стабільного та прогресивного майбутнього.

Ключові слова: соціологічні опитування, громадська думка, європейська інтеграція, Угода про асоціацію, інтеграція в Митний союз.

Дослідження провідних трендів української громадської думки з проблеми європейської інтеграції є складовим елементом оцінки адекватності, прозорості та послідовності інформаційної політики органів державної влади з питань зовнішньополітичного курсу держави. На жаль, за роки існування незалежної України поки що не вдалося консолідувати громадську думку щодо євроінтеграційного вектора та європейських перспектив нашої держави. Більше того, події 2013–2014 рр. стали свідченням подальшої деконсолідації політичних, а особливо геополітичних преференцій українців, домінування деструктивних квазінаціональних ідей та суперечливого двосистемного характеру геополітичної ідентифікації українських громадян. Звідси випливає актуальність дослідження динаміки української громадської думки щодо питання європейського напрямку зовнішньої політики держави, необхідність окреслити та з'ясувати характер і проблеми, пов'язані із ментальним вибором громадян щодо євроінтеграційного зовнішньополітичного курсу України. При цьому варто з'ясувати особливості руху громадської думки в бік як єврооптимістичних, так і європесимістичних тенденцій, визначивши демографічну, а особливо регіональну специфіку окреслених вище процесів.

Підкреслимо, що протягом 2010–2013 рр. тривав процес підготовки вищого керівництва держави до підписання Угоди про асоціацію з ЄС, що логічно впливало із проголошеного В. Януковичем європейського вектора як офіційного курсу зовнішньої політики України, закріпленого Законом України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» (2010 р.). Однак можна стверджувати, що сам євроінтеграційний процес мав несистемний та неоднозначний характер і супроводжувався перманентним балансуванням між двома, як виявилось, досить антагоністичними векторами зовнішньої

політики, а саме європейським, що супроводжувався можливістю підписання Угоди про асоціацію з ЄС, та євразійським, що відповідно вимагав приєднання до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном. Саме тому відсутність не тільки стабільної зовнішньої політики держави, а й однозначного державного інформування громадськості про можливості та перспективи, пов'язані з європейським вектором зовнішньої політики, призвели до інформаційного вакууму та масових невдоволень громадян, що раптово переросли в активні акції протесту на Майдані, до відставки Президента В. Януковича та першої кризи воєнно-політичного характеру за всі роки незалежності нашої держави.

Варто зазначити, що в Україні існує велика кількість аналітично-інформаційних та дослідницьких установ, які проводили і продовжують проводити соціологічні опитування та оцінку ставлення громадян до євроінтеграції України. До них, зокрема, можна віднести Київський міжнародний інститут соціології, Центр імені Олександра Разумкова, Інститут Горшеніна, Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Інститут політики та Інститут трансформації суспільства. Загалом вивчення різних аспектів української громадської думки посідає помітне місце у дослідженнях сучасних українських учених. Зокрема, цю проблему вивчають В. Бебик, О. Вишняк, Л. Кочубей, В. Матусевич, В. Оссовський. Більше того, над питанням вивчення особливостей ставлення громадян до європейського вибору України працюють М. Золкіна, О. Шумило-Тапіола, Ю. Палагнюк, В. Подгорнов.

Таким чином, *метою* даної статті є здійснення ретроспективного аналізу на базі матеріалів вищевказаних аналітичних інституцій процесу трансформації громадської думки з питань євроорієнтованого зовнішньополітичного курсу нашої держави протягом трьох умовних етапів, а саме: першого, напередодні Саміту у Вільнюсі 28–29 листопада 2013 р.; другого етапу, тобто періоду після Саміту, подій Майдану, завершуючи третьою фазою, пов'язаною із найактуальнішими подіями в Україні періоду травня — серпня 2014 р. Більше того, на нашу думку, проведений аналіз повинен мати порівняльний характер, адже специфічною рисою української громадської думки стала наявність двох систем інтеграційних преференцій громадян нашої держави, що фактично супроводжується відсутністю конструктивного діалогу між прихильниками європейського і євразійського напрямів зовнішньої політики на сучасному етапі історичного розвитку України [9].

Зазначимо, що підтримка та позиціонування ідеї європейського вектора зовнішньої політики стали домінувати серед українських громадян наприкінці 2011 р., однак широка публічна дискусія з приводу євроінтеграційних перспектив України розпочалась саме у 2013 р. Станом на березень 2013 р., тобто за півроку до Саміту у Вільнюсі, який став поворотною подією сучас-

ного політичного життя України, українська громадська сфера характеризувалася відсутністю консолідованої думки щодо одновекторного зовнішньополітичного курсу держави. До прикладу, за свідченням результатів соціологічних опитувань, проведених Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Київським міжнародним інститутом соціології з 5 по 13 березня 2013 р., у разі проведення референдуму щодо вступу України до Європейського Союзу відносна більшість населення проголосувала б «за» — 59%, однак «проти» — 41%. Причому у випадку проведення референдуму щодо вступу України до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном більшість населення проголосувала б «за» — 57%, «проти» — 42%. Таким чином, у разі вибору між вступом до ЄС або до Митного союзу голоси розподілилися б таким чином: 52% проголосували б за ЄС, натомість за Митний союз — 48%, що засвідчувало суперечливість ставлення громадян до того чи іншого напрямку зовнішньої політики України. Деконсолідація та ентропізм громадських позицій щодо обрання зовнішньополітичного курсу держави підсилювалися наявністю значних вікових відмінностей у ставленні до цих процесів, а саме: серед молоді (18–29 років) переважала орієнтація на вступ до ЄС — 54% і спостерігалось найменше прихильників вступу до Митного союзу — 19%. Однак серед громадян віком 60 років превалювала підтримка вступу до Митного союзу (45%) та серед них було найменше тих, хто підтримував інтеграцію до ЄС (30%) [9].

Проте центральним аспектом і характерним трендом української громадської думки щодо питання євроінтеграції став «територіальний вододіл» у підтримці певного інтеграційного напрямку. Так, вступ до ЄС найбільше схвалювався на Заході (72% населення регіону) та в Центрі України (49%). На Сході та Півдні країни традиційно переважали прихильники приєднання до Митного союзу (50% та 40% відповідно). Причому найбільш невизначеним у відповіді був саме східний регіон України — 15,5%. Результати соціологічного опитування, які були надані Центром Разумкова та ввійшли у випуск журналу «Національна безпека та оборона України», засвідчили, що майже 69% мешканців західних регіонів України виступали за підписання Асоціації з ЄС, натомість такий курс підтримували лише 29% громадян східних областей [7, с. 114].

З метою формування узагальненого розуміння тенденцій громадської думки за півроку до листопадового Саміту у Вільнюсі варто додати результати соціологічних опитувань Київського міжнародного інституту соціології, які мали місце в Криму і стали свідченням глибокого розколу української громадської свідомості. Для підтвердження вищесказаного необхідно зазначити, що згідно із соціологічними опитуваннями, за укладення Угоди про асоціацію з ЄС на теренах Криму у лютому — березні 2013 р. виступи-

ли лише 25% громадян, причому 39% паралельно із громадянством України висловили бажання отримати російське [8].

Така статистика свідчить про глибокий ментальний розкол та загрозу не тільки ідеологічній та суспільно-політичній цілісності України, а й можливості територіальної деструкції, що у подальшому призвело до втрати Україною Криму. Отже, ще раз варто наголосити на проблемі відсутності чіткої державної інформаційної політики та єдиної загальнонаціональної ідеї, які б були спроможними подолати регіональні розколи, котрі, як виявилось, стали реальною загрозою загальнонаціональній консолідації та безпеці України.

Із зазначеного випливає, що територіальні відмінності, демографічні особливості, пов'язані із присутністю двох суперечливих, а іноді антагоністичних геополітичних орієнтацій громадян щодо напрямів зовнішньої політики, стали помітними тенденціями української громадської думки та факторами, які впливали і продовжують впливати на стан громадської свідомості у напрямі її деконструкції та розколів.

Загалом протягом 2013 р. провідною темою загальнонаціональної громадської дискусії було питання підписання Асоціації з ЄС. Варто зазначити, що незважаючи на те, що спостерігалась відносно позитивна динаміка ставлення громадян до підписання Угоди про асоціацію та руху в бік прихильності до проєвропейського напрямку зовнішньої політики, соціологічні опитування населення в травні 2013 р., проведені Київським міжнародним інститутом соціології, засвідчили, що лише 33% опитаних дотримувались думки, що наша країна у своєму розвитку має орієнтуватися на вступ до Європейського Союзу, натомість 36% українців вважали, що українська зовнішня політика повинна рухатися у бік приєднання до Митного союзу, попри це 18% опитаних виступали за те, щоб Україна зберігала свою незалежність і нейтралітет у прийнятті політичних та економічних рішень без входу до Європейського чи Митного союзів [4].

Безпосередньо напередодні Саміту у Вільнюсі відбувалися численні, подекуди контраверсійні дискусії як у вищих ешелонах влади, так і в українському експертно-аналітичному середовищі та ЗМІ. Результати подібних публічних обговорень безпосередньо впливали на громадську думку, часто зумовлюючи її потужний резонанс. Більше того, як свідчать соціологічні опитування, саме у цей період спостерігалось підвищення рівня громадської свідомості та активності, що поступово привело до кращого сприйняття громадянами європейських перспектив України. Підтвердженням цього є дані, отримані в результаті опитування громадської думки Київським міжнародним інститутом соціології, а саме 61% респондентів вважали, що тільки громадяни, а не Президент, уряд чи Верховна Рада України повинні

вирішувати питання євроінтеграції безпосередньо через загальнонаціональний референдум [5].

Ще одним свідченням позитивної динаміки ставлення громадян до євроінтеграційних процесів є статистика, згідно з якою станом на вересень 2013 р. у разі проведення референдуму щодо вступу України до Євросоюзу відносна більшість українців була готова проголосувати «за» вступ (40%), аніж «проти» цього (35%) [19].

З іншого боку, навряд чи можливо вести мову про остаточну трансформацію суспільних настроїв у бік євроінтеграції, адже питання підписання Асоціації набуло різноманітних акцентів, вимірів та регіональних особливостей, що ускладнило євроінтеграційний вибір українців. Наприклад, внутрішньополітичні дискусії щодо євроінтеграції України активізувалися на тлі гострої проблеми соціально-економічних і політичних наслідків підписання Україною Асоціації з ЄС, що досить часто використовувалося політиками, партіями та ЗМІ як засіб маніпулювання свідомістю українських громадян. Натомість міжнародна складова тиску на рішення України полягала у присутності проросійської риторики, що зумовила незмінне протистояння двох векторів нагальної зовнішньої політики: або Асоціація з ЄС, або приєднання до Митного союзу, що спричинило відповідну поляризацію громадської думки.

Звичайно, подібний резонанс думок разом із вкрай недостатньою поінформованістю громадян спричинив цілковиту контраверсійність української громадської свідомості. Підтвердженням цьому є наступні результати соціологічних опитувань, проведені 9–20 листопада 2013 р. й отримані за ініціативою Київського міжнародного інституту соціології. Згідно з ними 31% українців надали перевагу тому, щоб наша країна підписала договір про Асоціацію та Зону вільної торгівлі з Європейським Союзом і, ставши членом ЄС, мала б із Росією закриті кордони (з візами та митницями). Натомість 41% українців надали б перевагу тому, щоб Україна за таких умов не набувала членства в ЄС і мала б із Росією відкриті кордони, тобто без віз та митниць. Більше того, 39% опитаних вважали, що продукція української промисловості та сільського господарства має більше шансів добре продаватися лише у разі вступу України до МС. З іншого боку, 49% респондентів міркували, що сучасна європейська модель організації держави й суспільства є більш привабливою, ніж російська, а головними недоліками Митного союзу, на їх думку, є корупція (48%), тіньова економіка (33%), брак демократії (27%) [13].

Безпосередньо напередодні Саміту у Вільнюсі Центр Разумкова внаслідок проведених опитувань установив, що 46% опитаних підтримали підписання Асоціації, однак 36% респондентів висловились проти. Натомість

ставлення до приєднання до Митного союзу було ще більш суперечливим, і, як свідчать опитування, частка тих, хто підтримував вступ, і тих, хто його не підтримував, була паритетною, а саме: 40% і 39%. Причому у випадку вибору з трьох варіантів результати були такими: 42% підтримали вступ до ЄС, 33% – до Митного союзу, а 12% – підтримали ідею неприєднання [7, с. 104–105].

Отже, можна констатувати, що напередодні листопадового Саміту у Вільнюсі відносна більшість громадян погоджувалась із необхідністю підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС. Цим пояснюється гостре незадоволення, яке переросло у загальнонаціональні протести після відмови Президента від підписання Асоціації з ЄС 28 листопада 2013 р., до якої за офіційними заявами Президента ми прагнули. Саме ці події позначили початок другого і переломного етапу у ставленні громадян до євроінтеграції, що супроводжувалось рухом громадської думки у європейському напрямі та виникненням стійкої тенденції зростання привабливості європейського, а не євразійського шляху розвитку України. Звичайно, постлистопадова інформаційна кампанія вищого керівництва держави з метою виправдання своєї безпрецедентної відмови від підписання Угоди про асоціацію з ЄС була спрямована на відродження стереотипів та кліше на кшталт: «нас не чекають в ЄС», «наші люди не пристосовані, не готові жити в ЄС», «зараз у ЄС криза, він розпадається» або ж «створення зони вільної торгівлі з ЄС зруйнувало б українську економіку» [7, с. 108].

Таким чином, стан громадської думки щодо євроінтеграційних процесів України наприкінці 2013 р. можна охарактеризувати такими трендами. По-перше, відносна більшість громадян позитивно ставилась до євроорієнтованого вектора зовнішньої політики України. Так, у грудні 2013 р. частка тих, хто підтримував вступ до ЄС, становила 48%, натомість за Митний союз виступало 35% опитаних [6, с. 6].

По-друге, чітко простежувались територіальні відмінності у прихильності до того чи іншого вектора зовнішньої політики України. Традиційно європейський напрям підтримували жителі західної та центральної частин України, а євразійський — відповідно Південь та Схід нашої держави. Територіальний розподіл став причиною й одночасно наслідком нерозуміння, ідеологічної конфронтації та остаточної деструктуризації громадської свідомості на дві системи поглядів.

По-третє, існував ментально-історичний та психологічно-соціальний аспекти, що спричинили відсутність відчуття більшості українців належними до європейської спільноти та цивілізації загалом. Адже, як засвідчили дані Центру Разумкова, більшість українських громадян (61,9%) не відчувала себе європейцями і лише третина (31,2%) громадян тією чи іншою

мірою ідентифікували себе як європейці. Звичайно, це пояснюється тим, що українці відчують, що реалії життя в Україні різуче відрізняються від європейських норм та стандартів. На думку громадян, Україна за ключовими параметрами на кшталт політичних, економічних, соціальних аспектів життя ще не є європейською країною. Менш критично громадяни оцінили європейську ідентичність держави в культурному аспекті, але й тут помітно переважають негативні бачення. Саме тому одним із центральних мотивів вступу до Митного союзу є культурна і ментальна близькість між Україною та Росією, адже, як свідчать соціологічні опитування Центру Разумкова, 41% прихильників Митного союзу вважали, що нас об'єднує те, що «ми всі — слов'яни та у нас спільна історія» [2, с. 35].

По-четверте, існував помітний та стійкий демографічний розподіл у поглядах щодо ЄС. Традиційно найоптимістичніше до європейських перспектив України ставилась молодь, наприклад, у травні 2013 р. серед людей віком від 18 до 29 років 54% підтримували інтеграцію з ЄС. Ситуація відрізнялась, коли йшлося про представників інших вікових категорій, а саме: частка людей віком 30–49 років, які підтримували вступ до ЄС, становила приблизно 40% і лише 30% людей віком старше 60 років виступали за цей зовнішньополітичний вектор нашої держави [6, с. 10].

Щодо лютневих подій 2014 р. в Україні, які безпосередньо пов'язані з ескалацією воєнних дій на Майдані, громадська думка з приводу європейського напрямку політики України залишалася нечіткою, до прикладу, загальнонаціональні соціологічні дослідження Київського міжнародного інституту соціології «Настрої України», проведені протягом періоду з 24 січня по 1 лютого 2014 р., засвідчили те, що 55,2% громадян України підтримували вступ у Європейський Союз, поряд із цим 44,8% виявили готовність проголосувати за вступ до Митного союзу в разі проведення референдуму у найближчий час [14].

Такі результати засвідчили те, що, незважаючи на деяке превалювання підтримки європейського вектора у громадській думці, продовжувався поділ на дві геополітичні орієнтації по лінії «Схід–Захід», що загострювало внутрішньонаціональні конфлікти та ментально-ідеологічний розкол у державі, породивши і підсиливши сепаратистські настрої, що стало наслідком відсутності єдиної загальнонаціональної позиції в українському соціумі.

Зрозуміло, що рух у бік євроінтеграції загострював антагонізм у відносинах із Росією. Однак цікавим фактом є те, що українці станом на лютий 2014 р. бажали мирних, дружніх та партнерських відносин з РФ без мита та віз. Хоча простежуючи загальні тенденції, частка українців, що негативно ставляться до Росії, навпаки, дещо збільшилася (10% — у листопаді, 13% — у лютому). Проте поряд із цим тривожним сигналом для геополітичної ці-

лісності України було те, що за об'єднання з РФ виступали 12% населення, що зросло на 3% саме з початку подій на Майдані. Найбільше прихильників об'єднання з Росією на Сході (26%) та на Півдні (19%), найменше в Центрі (5%) та на Заході (1%). Найбільше прихильників об'єднання з Росією було в АР Крим (41%), Донецькій (33%), Луганській (24%), Одеській (24%), Запорізькій (17%), Харківській (15%) областях, але й там переважала підтримка нинішнього статусу відносин із Росією — як двох незалежних дружніх держав [3].

Соціологічні опитування квітня 2014 р. стали остаточним свідченням перелому громадської думки українців у бік євроорієнтованої зовнішньої політики, адже на питання: Чи потрібно Україні вступити до ЄС? уже 53% опитаних висловили позитивне ставлення [17]. Загалом ключовим тут є остаточне зниження інтеграційної привабливості Митного союзу та Росії, зокрема, як провідного зовнішньополітичного партнера України. Свідченням цьому є дані, отримані Центром Разумкова, згідно із якими 67% респондентів висловилися, що їх ставлення до Росії після анексії Криму значно погіршилося.

Згідно із соціологічними дослідженнями, що було проведено у період з 22 квітня до 14 травня 2014 р. Київським міжнародним інститутом соціології, у разі референдуму про те, куди вступати Україні: до Європейського Союзу чи до Митного союзу, то на її території, не враховуючи Крим, 47% опитаних проголосували б за вступ до Європейського Союзу, натомість 27% — за вступ до Митного союзу. Таким чином, можна простежити помітний зсув геополітичних переваг громадян на даному етапі в бік до ЄС, адже за цей зовнішньополітичний курс проголосували на 20% більше, ніж за МС, у той час як до початку протестів, тобто наприкінці листопада 2013 р., частка громадян, які б проголосували за вступ до ЄС, була більше лише на 3%, ніж та, що проголосувала б за МС (39% за ЄС, 36% за МС) [16].

Більше того, як засвідчили соціологічні опитування Інституту Горшеніна, станом на червень 2014 р. 59% населення вважали, що ЄС є правильним та однозначним для України вектором інтеграційної зовнішньої політики, однак, що цікаво, лише 27% населення у разі нагального референдуму щодо вступу України до ЄС відповіли «точно за», що свідчить про хвилю розчарування в сучасній політиці ЄС щодо України та розуміння неготовності багатьох країн — членів Євросоюзу допомогти і підтримати Україну в подоланні економічних, соціальних та політичних проблем. При цьому щодо аналогічного питання, яке стосується НАТО, результати соціологічного опитування показали: за вступ України до НАТО висловились 47,3%, що є найвищим показником за всі роки незалежності України, і на нашу думку, це пов'язано із воєнним протистоянням на Сході України [15].

На жаль, незмінним залишився регіональний розподіл громадської думки з питання зовнішньої політики України. Тобто хронічного характеру набула регіональна ментально-світоглядна «прірва», адже за свідченням опитувань громадської думки травня 2014 р.: західний та центральний регіони є абсолютними прихильниками зближення та у перспективі вступу до ЄС (82% за ЄС, проти 5%, що схиляються до МС, і відповідно — 58% проти 12%) та зберігається прихильність до вступу до Митного союзу в східних регіонах (63% проти 12%).

Однак, незважаючи на вищесказане, варто наголосити на тому, що результати соціологічних опитувань весни — літа 2014 р. продемонстрували стрімкий перехід громадських пререференцій у бік євроінтеграційної політики України за останні півроку. Адже у грудні 2013 р. після Саміту у Вільнюсі громадська думка була майже амбівалентною з питання зовнішньополітичних орієнтирів України, нагадаймо, що за Асоціацію з Європейським Союзом виступали 46,4% респондентів, а за приєднання до Митного союзу — 35,74% [1].

Таким чином, підводячи підсумки, варто узагальнити динаміку ставлення громадян України до проєвропейського вектора зовнішньої політики, розглядаючи більш широкий проміжок часу, власне протягом 2011–2014 рр., спостерігається 10%-й ріст сприятливого ставлення громадян до інтеграції з ЄС, кількісний вигляд якого є таким: 43,7% (2011), 42,4% (2012), 41,7% (2013), і різке зростання простежується саме протягом 2013–2014 рр., а саме 52,4% (2014) [18].

Отже, констатуємо: до Саміту у Вільнюсі в середньому, згідно із різними результатами опитувань, 40% українців виступали за приєднання до ЄС, однак після подій Майдану частка прихильників руху до ЄС збільшилася до 45% у березні і до 50,5% — у травні 2014 р., а у серпні становила 52%. Привабливість же Митного союзу в порівнянні з попереднім роком, навпаки, істотно зменшилася, адже, як свідчать дослідження Центру імені Олександра Разумкова, у 2013 р. 31% респондентів висловлювались за інтеграцію із МС, а вже у 2014 р. за такий зовнішньополітичний вектор виступили лише 18% населення. Звичайно, такі показники невід’ємно пов’язані із подіями на Майдані, анексією Криму та воєнними діями на Сході нашої країни.

Більш того, стійкою рисою євроінтеграційних пререференцій українців є віковий розподіл, який також перебуває у постійній динаміці. Так, серед молоді і досі найбільша кількість прихильників євроінтеграції, але якщо у 2013 р. серед громадян віком 30–39 років за вступ до ЄС виступали 44,5%, то станом на 2014 р. цей показник становить 55%, у групі 40–49 років — 44,5%, а нині — 53%, 50–59 років — 37,5% та 51% відповідно. Навіть серед

населення віком 60 років і старше відносна більшість (41 %) зараз підтримує приєднання до Європейського Союзу.

Щодо територіального перманентну підтримку має проросійський вектор. Однак, як свідчить статистика, у зв'язку з останніми подіями в цьому регіоні країни прихильників Митного союзу поменшало на 14% (з 39% до 25%), але стало вдвічі більше людей, які підтримують ідеї неприєднання ані до ЄС, ані до МС (від 14% до 28%) [10].

Отже, проаналізувавши динаміку громадської думки, можна зробити такий висновок: протягом першого десятиліття існування незалежної України модальна частина населення України виступала за нейтральний, самостійний, позаблоковий та позасоюзний шлях розвитку нашої держави. Ситуація дещо змінилася із приходом до влади більш європейсько-орієнтованого Президента В. Ющенка і ще більше з початком президентського строку В. Януковича, який на здивування більшості українців, які розцінювали його як проросійського політика, обрав європейський вектор зовнішньої політики як пріоритетний. Поступово у зв'язку із загостренням політичної, економічної та соціальної кризи в Україні в нашому суспільстві стала переважати думка і відповідно виникло враження того, що інтеграція до того чи іншого союзу (ЄС чи МС) є шляхом виходу України із кризи, засобом і гарантом подолання соціально-економічних проблем та негараздів, які постійно нарощувалися й акумулювалися в нашій державі. Таким чином, констатуємо, що для українців протягом 2012–2013 рр. центральним мотивом вступу в те чи інше інтеграційне об'єднання стало те, хто з майбутніх партнерів надасть кращий набір інструментів для глибокої трансформації України.

Таким чином, проаналізувавши дані соціологічних опитувань, можна стверджувати, що, незважаючи на різкий зсув громадської думки у бік європейської інтеграції у період пост-Майдану, загальний характер суспільних настроїв щодо цього вектора зовнішньої політики продовжує бути вкрай ентропійним, децентралізованим та територіально розпорошеним. У кінцевому рахунку саме це є причиною й одночасно результатом територіальної конфронтації, зіткнення ідей та ментальності, іноді різних життєвих практик. На нашу думку, існує декілька аспектів ментально-історичного та регіонально-територіального характеру, притаманних українській нації, що певним чином пояснюють неоднорідність ставлення громадян до євроінтеграційних процесів в Україні і які були притаманні українцям, говорячи ретроспективно, ще задовго до сучасного періоду історичного розвитку нашої держави.

По-перше, як XIX–XX ст., так і початок XXI ст. були позначені соціально-політичними та ментальними розколами нашої країни. До прикладу,

в 2007 р. соціологічні дослідження Інституту Горшеніна («Ментальні основи вибору» та «Проект країни») засвідчили те, що серед 7–8% населення України домінували ідеї можливості територіального відокремлення Донбасу та Криму [12].

По-друге, тривожними були ментально та історично закоснілі ностальгічні відчуття, притаманні східним та південним регіонам України по відношенню до Радянського Союзу, що мотивували населення цих регіонів робити свій вибір у бік РФ, аніж ЄС. Наприклад, соціологічні опитування Інституту Горшеніна у 2007 р. засвідчили, що 49% респондентів розцінювали період існування СРСР як період виключної стабільності, життєвих перспектив та достатку.

По-третє, відносна більшість населення, а саме приблизно 55%, згідно із результатами соціологічних опитувань Фонду «Демократичні ініціативи», взагалі не вважають себе європейцями і не відчувають жодної приналежності до цієї спільноти, її історії та культури [11, с. 4–5].

На жаль, результати проведеного аналізу продемонстрували, що протягом досліджуваного періоду українське керівництво так і не змогло розробити адекватну, послідовну та цілісну інформаційну політику, яка б врахувала специфіку кожного окремого регіону нашої країни і вказала на те, що євроінтеграція є нашою загальнонаціональною метою та надійним інструментом для вирішення соціально-економічних та політичних проблем у найближчому майбутньому, шляхом загальнонаціонального реформування та трансформації. Більше того, беручи до уваги воєнні дії, які відбуваються на теренах України і загрожують розколу нашої держави, виникають великі сумніви, що ця глибока та кривава криза зможе закінчитися консолідацією українського суспільства й дозволить об'єднати його під егідою єдиної національної ідеї та забезпечити поступовий, послідовний і схвалений більшістю громадян України рух у бік об'єднаної Європи.

ЛІТЕРАТУРА

1. А як Ви вважаєте, вступ до якої спільноти для України є пріоритетним? [Електронний ресурс] : соціол. опитування // Офіц. сайт Укр. центру екон. і політ. дослідж. ім. О. Разумкова. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=919.
2. Громадяни України про європейську інтеграцію // Нац. безпека і оборона України. – К. : Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. О. Разумкова, 2007. – № 2 (86). – С. 32–49.
3. Динаміка ставлення населення України до Росії та населення Росії до України, яких відносин з Росією хотіли б українці [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Київ.

- міжнар. ін-ту соціології від 04.03.2014. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=236&page=5>.
4. Думки населення України щодо Митного та Європейського Союзу [Електронний ресурс] : прес-релізи та звіти // Офіц. сайт Київ. міжнар. ін-ту соціології від 21.06.2013. – Режим доступу: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=175&page=3&t=3>.
 5. Думки населення України щодо того, хто має вирішувати, який шлях зовнішньополітичної інтеграції обирати Україні [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Київ. міжнар. ін-ту соціології від 01.10.2013. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=195&page=8>.
 6. Євроінтеграція України: досвід сусідів та перспектива об'єднання суспільства. – К. : Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2014. – 26 с.
 7. Європейський Союз чи Митний союз: громадська думка // Нац. безпека і оборона України. – К. : Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. О. Разумкова, 2013. – №4–5 (141–142). – С. 104–132.
 8. Європейський Союз і Митний союз [Електронний ресурс] : звіт // Офіц. сайт Київ. міжнар. ін-ту соціології від 14.08.2013. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=186&page=9/>.
 9. ЄС чи Митний союз: за що проголосували б українці на референдумі [Електронний ресурс] : прес-реліз // Офіц. сайт Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва від 18.03.2013. – Режим доступу: <http://www.dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/es-chi-mitnii-soyuz-za-sho-progolosuvali-b-ukrainci-na-referendumi.htm>.
 10. Золкіна М. Євроінтеграція як шанс: нові тренди громадської думки / М. Золкіна // Євроінтеграція України: досвід сусідів та перспективи об'єднання суспільства. – К. : Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2014. – С. 8–23.
 11. Золкіна М. Українське суспільство: чи відчуваємо ми себе європейцями? / М. Золкіна // Громад. думка. – К. : Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, 2013. – № 12. – 7 с.
 12. Ментальні основи вибору. Річна програма загальноукраїнських соціологічних опитувань. – К. : Київ. ін-т проблем упр. ім. Горшеніна, 2007. – 19 с.
 13. Наслідки вступу України до інтеграційних об'єднань (думки населення за два тижні до Вільнюського саміту) [Електронний ресурс] : прес-релізи та звіти // Офіц. сайт Київ. міжнар. ін-ту соціології від 26.11.2013. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=206>.
 14. «Настрої України» – результати спільного дослідження КМІС та СОЦИС [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Київ. міжнар. ін-ту соціології від 07.02.2014. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=227&page=6>.
 15. От революции к новой стране: социологический опрос [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Ин-та Горшеніна от 17.06.2014. – Режим доступу: http://institute.gorshenin.ua/researches/131_ot_revolyutsii_k_novoy_strane_.html.
 16. Півроку Євромайдану: до ЄС готові приєднатися на 20% більше українців, ніж до Митного союзу [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Київ. міжнар. ін-ту соціо-

логії від 30.05.2014. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=336&page=2>.

17. Як Ви вважаєте, чи потрібно Україні вступити до Європейського Союзу? [Електронний ресурс] : соціол. опитування // Офіц. сайт Укр. центру екон. і політ. дослідж. ім. О. Разумкова. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=952.
18. Яким інтеграційним напрямом має йти Україна? (динаміка, 2011–2014) [Електронний ресурс] : соціол. опитування // Офіц. сайт Укр. центру екон. і політ. дослідж. ім. О. Разумкова. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=865.
19. Яким шляхом іти Україні – до якого союзу приєднуватись? (преференції населення за два тижні до Вільнюського саміту) [Електронний ресурс] : прес-релізи та звіти // Офіц. сайт Київ. міжнар. ін-ту соціології від 26.11.2013. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=204&page=6&t=3>.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННОГО ВЫБОРА

Шкробанец Е. И.

Статья посвящена исследованию ведущих трендов и особенностей трансформации украинского общественного мнения по вопросу евроинтеграционного выбора Украины, в частности периода 2013–2014 гг., который обозначился острой конфронтацией между сторонниками европейского и евразийского направлений внешней политики Украины. В результате анализа социологических опросов и аналитически-статистических материалов Киевского международного института социологии, Центра имени Александра Разумкова, Института Горшенина, Фонда «Демократические инициативы» имени Илька Кучерива констатируем, что в течение исследуемого периода произошел стремительный переход геополитических предпочтений граждан Украины в сторону евроинтеграционного выбора нашего государства. Этот процесс соответственно сопровождался снижением числа граждан — сторонников вхождения Украины в Таможенный союз и сближения с Россией. Однако несмотря на увеличение количества граждан с еврооптимистической позицией, общий характер общественных настроений касаясь европейского вектора внешней политики в августе — сентябре 2014 г. продолжает быть энтропийным, демографически и территориально децентрализованным. Итак, проведенное исследование подтверждает отсутствие адекватной, последовательной и целостной информационной политики Украинского государства, которая бы учла регионально-территориальную, демографическую и ментально-историческую специфику Украины и консолидировала украинских граждан вокруг идеи евроинтеграции как общенациональной цели и средства, которое обеспечит реформирование и трансформацию Украины в сторону стабильного и прогрессивного будущего.

Ключевые слова: социологические опросы, общественное мнение, европейская интеграция, Соглашение об ассоциации, интеграция в Таможенный союз.

THE FEATURES OF UKRAINIAN PUBLIC OPINION FORMING IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION CHOICE OF UKRAINE

Shkrobanets O. I.

In the article the author studies the major trends and characteristics of the Ukrainian public opinion transformation with regard to European integration choice of Ukraine which is current and extremely actual issue. The research covers the exploration of the period of 2013–2014 which is characterized by the arising of serious confrontation and even socio-political conflict between supporters of the European and Eurasian foreign policy vectors of Ukraine. The author has examined a series of public opinion polls and surveys conducted by the Kiev International Institute of Sociology, Razumkov Center, Gorshenin Institute, and Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation. Based on retrospective analysis of materials of these analytical institutions the author concludes that the period that has been studied was marked by the movement of the geopolitical preferences of Ukrainian citizens towards the European integration choice of our country (notable, from 40% of citizens who support the European integration of Ukraine in November 2013 to 52% in August 2014). This process is also associated with dramatic decline of people who support the integration of Ukraine in the Customs union with Russia, Belarus and Kazakhstan (for instance, from 31% to 18% of the respondents) resulting from hostile action of the Russia against the Ukraine and the loss of Crimea as an integral part of our country.

However, despite the increasing number of citizens with euro-optimistic vision, the author finds that the general character of Ukrainian public opinion on the European integration prospects in August–September 2014 is unregulated, demographically and geographically dispersed and decentralized. Hence, the noticeable trends of Ukrainian public opinion on European integration choice are: age difference (younger generations are more likely to support Ukraine's European prospects than older people); regional distinction (traditionally the East and South of Ukraine support Eurasian foreign policy vector, associating themselves with Russia, while the North and especially West region are standing for European integration of Ukraine); Ukrainian people do not regard themselves as a part of European culture, society and civilization (62% of the citizens argue that in the political, economic and social aspects, Ukraine is not an European country).

Thus, the conducted research indicates the absence of adequate, unambiguous, and coherent state information policy that would take into account regional and territorial, demographic, mental, and historical specificity of our country and consolidate Ukrainian citizens under the auspices of nationwide idea which claims that the European integration is a national goal and effective tool to provide the reformation and transformation of Ukraine towards sustainable, progressive, and prosperous future.

Key words: *public opinion polls, European integration, the Association Agreement, the integration into the Customs union.*